

1. B. Eichengreen: »Institutions and Economic Growth: Europe after World War II«, i N. Crafts and G. Toniolo (eds.): *Economic Growth in Europe since 1945*. (Cambridge, 1996), pp. 38-72.
2. B. Eichengreen: *Golden Fetters. The Gold*

Standard and the Great Depression, 1919-1932. (Oxford, 1992); B. Eichengreen: *Globalizing Capital. A History of the International Monetary System*. (Princeton, 1996).

Arbejderbevægelsen i Aalborg 1870-1970

Af Søren Federspiel

Henning Bender, Knud Knudsen, Erik Strange Petersen og Lars Tvedejensen: *Arbejderbevægelsen i Aalborg 1870-1970*. Aalborgs Historie, bind 6. (AOF, Aalborg, 1998). 541 s., 298 kr.

Bogen om arbejderbevægelsens historie i Aalborg er blevet til i anledning af AOF-Aalborgs 100 års jubilæum den 7. december 1998. Den begivenhed ville almindeligvis have ført til et jubilæumsskrift, men AOF i den nordjyske hovedstad gjorde det anderledes.

Man slog to fluer med et smæk. Den ene var initiativet til at få skrevet en samlet fremstilling af arbejderbevægelsens historie i Aalborg, den anden at lade den udgive som bind 6 i serien om Aalborg bys historie.

Resultatet er blevet et imponerende værk, der sammenfatter en dyb og bred viden om Aalborgs sociale historie med vægt på arbejderbevægelsen. Det er AOF's fortjeneste at have fundet frem til forfatterne, der er kompetente lokal- og arbejderhistorikere med erfaring både som forskere og historieskrivere. De er gået utraditionelt til værks ved ikke at inddele perioden i fire og behandle hver sit tidsafsnit. I stedet har de forsøgt sig udi den vanskelige kunst at kombinere kronologi og emner.

Den overordnede struktur i bogen er

kronologisk. Første del behandler perioden 1870-1925 under arbejdernes organisering. Anden del fra 1925 til 1950 skildrer arbejderbevægelsen under den økonomiske krise og Anden Verdenskrig. Tredje del 1950-1970 omhandler arbejderbevægelsen under velfærdssamfundets fremvækst. Den kronologiske inddeling følger konjunkturer i dels økonomien, dels bevægelsens politiske udvikling. Inden for den overordnede struktur koncentrerer de fire forfattere sig om hvert sit tema.

Henning Bender, der som leder af stadsarkivet i Aalborg siden 1974 har en grundig indsigt i byens historie, indleder med at skildre levevilkårene før og under det industrielle gennembrud frem til 1925. Det lange stræk giver et alsidigt indblik i erhvervslivets udvikling med dominerende brancher i tobaks-, sprit- og cementindustrien. I kombination med indvandringen til byen, hovedsageligt fra det nordjyske, tegnes billedet af en hastigt voksende industriby, der også husede en betydelig tekstilindustri. Den tidlige arbejderbevægelse i 1870'ernes begyndelse nåede Aalborg under Poul Geleffs jyske agitationsturné. Den 2. november 1871 talte han på Eliaslyst. Det er den dato, der regnes for starten på den socialistiske arbejderbevægelse i Aalborg.

De to arbejderhistorikere Knud

Knudsen og Erik Strange Petersen fra henholdsvis Aalborg og Aarhus Universitet fortsætter med at skildre arbejderbevægelsens udvikling i Aalborg. I et fælles afsnit behandles perioden før 1884, hvor enheden mellem parti og fagbevægelse var fremherskende. Erik Strange Petersen behandler den socialdemokratiske arbejderbevægelses gennembrud og udvikling frem til 1925, mens Knud Knudsen tager sig af den faglige bevægelse. Til sammen tegnes billedet af en vanskelig opbygningstid i 1880-90'erne, hvor de socialistiske fagforeningsfolk måtte kæmpe for at overleve både som bevægelse og som individer. Storlockouten og det efterfølgende Septemberforlig 1899 blev et vendepunkt, der lidt efter lidt gav arbejderne de rettigheder til organisering, som allerede Grundloven af 1849 havde slået fast.

Årene frem til Første Verdenskrig var stadig præget af kamp, men også af konsolidering. Omkring århundredskiftet skiltes Venstres og Socialdemokratiets veje. Den fælles kamp mod Højre var slut. På landsplan blev det markeret af Systemskiftet 1901. I Aalborg blev valget i 1906 et vendepunkt, hvor Socialdemokratiet markerede sig selvstændigt. Den nye strategi gik ud på at erobre kommunerne. Kommunesocialismen var en landsdækkende strategi og lykkedes først i Esbjerg 1905, da socialdemokraterne fik flertal i byrådet. I Aalborg skulle der gå 20 år, før det i 1925 lykkedes Socialdemokratiet at få absolut flertal med 51,5% af stemmerne – Aalborg var endelig blevet en rød by.

Den parlamentariske fremgang var kulminationen på en udvikling, hvor arbejderbevægelsens »underskov« havde vokset sig stor i Aalborg. Den udvikling skildres af Lars Tvede-Jensen med vægt på pressen, oplysningen og den kulturelle indsats. Midt i 1920'erne havde arbejderbevægelsen i Aalborg etableret

»den organiserede mangfoldighed«, der med arbejdernes forsamlingshus som udgangspunkt bidrog til at gøre arbejderbevægelsen i Aalborg til en politisk og kulturel magtfaktor.

Bogens anden del – arbejderbevægelsen under krise og krig 1925-50 – skildrer en bevægelse ved magten og på højden af sin magt. Henning Bender indleder med den generelle lokal- og socialhistoriske baggrund for arbejderbevægelsens aktiviteter. De gammelkendte industrier dominerede fortsat og det samme gjorde de ufaglærte – i hvert fald numerisk.

Arbejdsløsheden satte sit præg på byens udvikling. Kurven toppede i anden halvdel af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne, hvor Aalborg lå over landsgennemsnittet. Det bidrog til at give kooperationen vind i sejlene. Mange arbejdsløse kom ud af en truende social nedtur gennem arbejde i en kooperativ virksomhed. I den forbindelse kunne man ønske sig en mere uddybende sammenligning mellem byggekooperationen og den almennyttige boligsektor.

Med Socialdemokratiet ved roret følger Erik Strange Petersen partiets organisatoriske opbygning til 1940 med vælgerforeninger, ungdomsorganisation, kvindeforening og underskoven. Også kommunisterne gjorde sig gældende i Aalborgs arbejderbevægelse, selv om mellemkrigstiden var præget af interne modsætninger, indtil den Spansensfrivillige Villy Fuglsang i 1938 vendte hjem fra borgerkrigen og blev sent til Aalborg. Kommunisterne var som en krusning på den aalborgensiske arbejderbevægelses overflade – et halvt-hundrede velorganiserede og -skolede medlemmer i 1940 anslås det.

Kommunisterne gjorde sig især gældende på arbejdspladserne og i fagforeningerne. Den faglige udvikling skildres af Knud Knudsen til 1940 med vægten på dominerende fagforeninger

som smede- og maskinarbejdere, tekstilarbejdere, ufaglærte kvinder og mænd, handels- og kontormedhjælpere, der fik et organisatorisk gennembrud i 1930'erne, nærings- og nydelsesmiddelarbejdere og byggefagene. Kommunisterne gjorde især deres indflydelse gældende ved at organisere arbejdsløse og arrangere arbejdsløshedsdemonstrationer. Kommunisternes taktik var i 1930'ernes begyndelse enhedsfronten vendt mod de socialdemokratiske ledere – fra 1932 udgav man bladet *Enhedsfronten. Organ for Nordjyllands Arbejdsløse*. Det gav kommunisterne nye tilhængere og førte til sammenstød med socialdemokraterne og undertiden også med myndighederne. I slutningen af 1930'erne ændrede kommunisterne taktik og forsøgte at skabe en enheds- og folkefront. Der var også splittelse mellem faglærte og ufaglærte, men i 1939 samledes de to fællesorganisationer Arbejdsmændenes i Søndergade og den Klokkestøbergade i én.

Besættelsestiden og efterkrigsårene til 1950 behandles af Knud Knudsen. Aalborg blev et af hovedmålene for den tyske besættelse på grund af flyvepladsen og dens betydning for tyskernes videre fremrykning mod Norge.

Den flyveplads, tyskerne anlagde ved Rødslet, blev den største arbejdsplads i Nordjylland. Det bidrog sammen med andet arbejde for besættelsesmagten til at afhjælpe arbejdsløsheden. Således fik hele bestyrelsen i Arbejdsmændenes Fagforening arbejde på flyvepladsen. Så langt så godt. Piben fik en anden lyd, da tyskerne krævede arbejdere til Tyskland – »for at få brændsel til landet«, som en murer udtrykte det.

Fra 1942/43 vendte stemningen, dyrtid, knaphed på varer og rationeringer bidrog til at udhule lønnen. Arbejdsmændene i Aalborg var tidligt ude med protester ligesom værftsarbejderne.

Modstanden rettede sig mod tyskerne

og de virksomheder, der mere eller mindre åbenlyst arbejdede for besættelsesmagten. I begyndelsen af 1943 oplevede Aalborg de første sabotageaktioner mod industrivirksomheder. Det kulminerede i augustulighederne 1943, der vendte sig både mod tyskerne og mod samarbejdspolitikken. De voldsomme konfrontationer i Aalborg og undtagelsestilstanden fra 25. august bidrog til sammenbruddet for samarbejds- og forhandlingspolitikken. Den 29. august tog Værnemagten over. Det dæmpede ikke sabotagen og de mange andre protestytringer, tværtimod. Sabotagen mod tyske mål intensiveredes, og i november 1944 blev flyvepladsen mål for sabotørerne.

Der er megen fornuft i at behandle den første efterkrigstid i sammenhæng med besættelsestiden. Efter befrielsesdagens jubel meldte hverdagen sig med de samme mangler og små kår som under besættelsen. Nyt var de kortlivede enhedsforhandlinger, der foregik centralt mellem kommunister og socialdemokrater i sommeren 1945. De vakte forhåbninger i Fællesorganisationen i Aalborg, men den og mange menige arbejdere, der havde troet, at de stadige rivninger mellem de to arbejderpartier skulle slutte, fik en slem skuffelse. Den fik luft ved folketingsvalget i oktober 1945, hvor Socialdemokratiet tabte 18 og DKP fik 18 mandater.

DKP i Aalborg fik en formidabel medlemstilgang i 1945 særlig fra arbejdsmandenes rækker. Men kommunevalget i marts 1946 satte tingene i perspektiv – i Aalborg fik DKP 2 og Socialdemokratiet 11 mandater i byrådet.

I mellemkrigstiden og den første efterkrigstid blomstrede de kulturelle aktiviteter i Aalborgs arbejderbevægelse, som Lars Tvede-Jensen behandler. *Nordjyllands Social-Demokrat*, som bladet hed siden 1905, flyttede i 1927 fra beskedne lokaler i Algade til Boule-

varden – uden derfor at overgå i boulevardpressens rækker. Bladet fungerede fortsat som arbejderbevægelsens talerør, og et jævnt stigende oplag fra 1925 til 1950 vidner om væksten. Det samme gør den mangfoldighed af foreninger, der voksede op og tilbød de aalborgensiske arbejdere en gennemorganiseret hverdag.

Bogens tredje og sidste del behandler arbejderbevægelsen under voksende velstand 1950-70. I den generelle introduktion til perioden konstateres, at den anden industrielle revolution i alt væsentlig gik uden om Aalborg og efterlod Nordjylland som et udkantsområde. Beskæftigelsen i kategorierne industri og håndværk faldt drastisk. Faldet var mindre i handel og omsætning, mens kategorien service steg. Tekstilindustrien blev helt afviklet i perioden, mens en af byens dominerende arbejdspladser, C.W. Obel, fusionerede med Chr. Augustinus' fabrikker og i 1961 med Færch i Holstebro til Skandinavisk Tobakskompagni. Produktionen af skråtobak vedblev nogle år, selv om den faldt stærkt.

Stagnationen i erhvervsudviklingen, befolkningsudviklingen og beskæftigelsen var det stik modsatte af den socialdemokratiske velfærdsstrategi. De kommunale sammenlægninger i 1950 og 1970 kunne ikke råde bod på stagnationen. Den ramte også det store arbejderparti, der holdt skansen til midt i 1960'erne trods »en stor og løbende afgang, både af ældre kærnevælgere og af restanter.«

Til gengæld var der grøde på venstrefløjen. DKP i Aalborg fostrede den senere partiformand Knud Jespersen, og ved kommunevalget i 1958 kort før sprængningen og eksklusionen af Aksel Larsen fik DKP 2 byrådsmedlemmer.

I 1959 dannede den ekskluderede DKP-formand Socialistisk Folkeparti. Det tiltrak både gamle kommunister og

nye veluddannede mellemlag. I Aalborg fik SF modsat mange andre steder en hel del medlemmer blandt fagforeningsfolk, herunder fremtrædende folk – som tekstilarbejdernes formand Niels Møller Sørensen. SF's splittelse i slutningen af 1967 og oprettelsen af partiet Venstre-socialisterne fik ingen umiddelbare følger i Aalborg. Socialdemokratiet havde en fast bastion i Aalborg også efter kommunesammenlægningen i 1970, der fordoblede befolkningstallet.

For fagbevægelsen blev 1950'erne en bevæget periode præget både af lurende arbejdsløshed og konflikter som storstrejken i 1956, der behandles indgående. Fagbevægelsen i Aalborg bragte i 1964 blikkenslagernes formand (1954-59), Knud Christensen, frem til sekretærposten i LO. Siden blev han Landsorganisationens formand. De gode tider i 1960'erne kom ikke rigtigt til Aalborg. I 1967 diskuterede fagbevægelsen strukturproblemer – et af tidens modeord. Både arbejdsmarkedet og fagbevægelsen stod i slutningen af 1960'erne over for drastiske ændringer. Såkaldt vilde strejker begyndte fra 1969 med Aalborg Værft, byens største arbejdsplads, som frontløber.

På den kulturelle front blev perioden også præget af oprud. *Ny Tid*, som *Nordjyllands Social-Demokrat* hed siden 1945, levede med et svagt faldende oplag fra 1950 og frem til 1971, og den 10. december 1971 udkom sidste nummer. Arbejderpressens endeligt i Nordjylland blev ikke symptomatisk for de kulturelle aktiviteter som helhed. AOF forstod at forny sig og fik nye befolkningslag i tale. Konkurrencen fra radio og fjernsyn kunne mærkedes, men slog ikke AOF af marken i Aalborg.

Det konstateres i bogens afslutning, at 1970 i flere henseender danner skel i arbejderbevægelsens historie i Aalborg. Det har forfatterne taget som anledning til at lade historien slutte – ikke i post-

moderne forstand, men konkret. For den interesserede læser virker det lidt ærgerligt. Der antydes mange spændende udviklinger – arbejderbevægelsens historie i Aalborg er ikke slut med 1970.

Bogen er gennemillustreret, og billederne er udvalgt af Jens Topholm fra stadsarkivet i Aalborg. De spiller fint sammen med teksten og formidler et levende indblik i det liv, der udfoldede sig i byen, på arbejdspladserne og i hjemmene. Det er en styrke ved bogen, at den ikke ser Aalborg og byens arbejderbevægelse isoleret, men forbinder de lokale særtræk med udviklingen i Danmark som helhed. Det bringer den lokale historie og den lokale arbejderhistorie ud af ghettoen og videre end de skægge historier og selvtilstrækkeligheden.

Alt i alt er der tale om en forbilledlig fremstilling af en lokal arbejderbevægelses udvikling og historie gennem en hundredårsperiode. Arbejderbevægelsen i Aalborg har med bind 6 af *Aalborgs historie* rejst et monument i ord og billeder, ét man kan lære af og blive klogere af – på arbejderbevægelsens aktuelle situation. Lad os få flere af den slags arbejderhistorier.

Bogen er forsynet med en række nyttige oversigter, der i kort form dokumenterer arbejderbevægelsens indflydelse i Aalborg. Bogen har desuden et udmærket noteapparat, kilde- og litteraturfortegnelse, så de, der har fået blod på tanden, kan gå videre. Et register, der omfatter steder, navne og emner, letter i høj grad brugen.

Krigens børn og tyskerpiger i Norge

Af Anette Warring

Kåre Olsen: *Krigens barn. De norske krigsbarna og deres mødre*. (Forum Aschehoug, 1998). 474 s., 335 NOK.

Den norske statsminister Bondevik gav i sin nytårstale ved årtusindskiftet en undskyldning på statens vegne til de mellem 10.000 og 12.000 norske krigsbørn – børn af tyske soldater og norske kvinder – for den behandling, mange af dem havde været udsat for efter krigen.

Når Bondevik kunne revidere det tidligere officielt angivne tal på mellem 8.000 og 9.000, skyldes det Kåre Olsens forskningsindsats. Siden midten af 1980'erne har der i Norge været en del offentlig opmærksomhed på NS-børnene, krigsbørnene og i noget mindre grad tyskerpigerne under den tyske besættelse. Men først med Kåre Olsens bog

foreligger nu en uhyre grundig og vel-dokumenteret undersøgelse af historien om de norske krigsbørn, deres mødre og tyskerpigerne i øvrigt under krigen. Det er velgørende, når den stærkt politisk og militært dominerede forskning i 2. Verdenskrig tilføres sådanne social- og kønshistoriske undersøgelser.

Historikeren Kåre Olsen er ansat på Riksarkivet i Oslo, og det var gennem arbejdet med at behandle forespørgsler fra krigsbørn, at han fattede interesse for at udarbejde en større og systematisk fremstilling. Olsens bog er koncentreret om »å presentere de faktiske forhold når det gjelder antall krigsbarn, organisering av tiltak for mødre og barn under og etter krigen, situasjonen for tyskerjentene etter krigen osv« (s. 13). Han interesserer sig særligt for myndig-